

Om namnet *Saxi* se Sö 250. Om namnet *Æistr* se U 70. Det är sannolikt identiskt med folknamnet, sålunda ursprungligen en tillnamn. På de båda Skråmsta-stenarna U 458 och U 459 avser det givetvis samme man. Vidare förekommer det på en runsten vid grannbyn närmast i söder, Torslunda: U 461, som liksom U 459 är rest över en man vid namn *Æistr*. Då namnet ju ingalunda är vanligt, bör man åtminstone räkna med möjligheten, att det är fråga om samme man. I så fall har han blivit hedrad med två minnesvårdar: den ena rest vid Torslunda av hans söner Fastulv och Öring och Ger, hans dotter Holmlög och hans hustru Fastlög, den andra vid sjöstranden på Skråmsta ägor av hans son Saxe och hans moder Torgunn. Est har i så fall sannolikt ägt både Skråmsta och Torslunda. Skråmsta var hans fädernegård, som före honom ägts av hans fader Svarthövde och där nu hans moder Torgunn bodde kvar med sin sonson Saxe. Torslunda hade han förvärvat genom gifte, och där bodde efter hans död hans övriga barn jämte hans änka Fastlög.

I varje fall är det tydligt, att tre av runstenarna vid Skråmsta, U 457—459, härröra från en och samma ätt, varav tre olika släktled bli kända genom inskrifterna.

Svarthövde g. m. Torgunn	
Anund	Est
	Saxe

Härav framgår också otvetydigt de tre inskrifternas kronologi i förhållande till varandra. U 457 är äldst, därefter kommer U 458, och yngst är U 459. Svarthövde var väl redan en gammal man, då han låter resa U 457 till minne av sonen Anund, och tidsavståndet behöver därför icke vara så stort mellan denna runsten och U 458, som en annan son Est har låtit resa till Svarthövdes minne. Om den här givna tolkningen av U 459 är riktig, levde Svarthövdes änka Torgunn ännu då sonsonen reste stenen efter sin fader Est. Det sannolika torde därför vara, att det ligger en tid av högst 25—30 år mellan den äldsta och den yngsta stenen.

U 457 är ristad av Torbjörn, vars verksamhet av v. Friesen förlägges till tiden 1060—75. U 459 anser v. Friesen vara ristad av Arbjörn, »en av Upplands produktivaste ristare, som i trakterna kring Skokloster, Sigtuna och nedmot Stockholm utfört icke mindre än mellan 20 och 30 runstenar». Signerade av Arbjörn äro L 40 Kumla, Övergrans sn, L 64 Kaddala, Sko sn, och L 68 Stavsund, Sko sn. Arbjörn torde enligt v. Friesen tillhöra tiden omkring 1040. Detta är givetvis orimligt. Antingen är attributionen av U 459 till Arbjörn felaktig, eller också måste tidsbestämningarna ändras. Ristaren av U 459 har varit influerad av Öpirs stil; han har utan tvivel varit verksam under senare delen av 1000-talet, dock icke alltför sent, snarast omkring 1075—80. Torbjörns verksamhet bör då ligga 25—30 år tidigare, sålunda omkring 1050. Även av andra skäl förefaller v. Friesens och Brates tidsbestämning av Torbjörn som alltför sen.

460. Skråmsta, Haga sn.

Pl. 79.

Litteratur: B 329, L 18, D 2:231. J. Bureus, Runakänslanäs lärspan (1599), Monumenta Sveo-Gothica Hactenus Exsculpta (1624), n:r 35 (Fa 10:1 nr 35), Fa 6 s. 48 n:r 43 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 442, Fa 1 s. 96; O. Verelius, Manuductio ad Runographiam Suecanam (1675), s. 40, 62; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 184; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 35 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 144; UFT h. 1 (1871), s. 75; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 97, Anteckningar 1914 (ATA); O. Lundberg och O. v. Friesen i Upsala Nya Tidnings julnummer 1925.

Äldre avbildningar: Bureus, träsnitt (i Monumenta Sveo-Gothica, Fa 10:1, Fa 5, Ff 6 s. 174, Verelius' Manuductio); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 329); O. Rudbeck, träsnitt (i: Rudbecks Atlantica, 3, 1698, s. 18 fig. 3; Dybeck a. a.; Brate foto (ATA); v. Friesen foto (a. a.).

34—45272. Upplands runinskrifter.

Runstenen står 900 m. Ö om norra gården i Skråmsta, i en stenig, skogbevuxen backe, 30 m. V om Garnsvikens nuvarande strandlinje. 60 m. åt SSV står runstenen U 459.

Enligt Bureus fanns stenen »Nordan på Holm i Wassunda» (Fa 6), »Å holmen där samma städes» (*Mon. Sveo-Goth.*). Om *Ransakningarna* se ovan U 457 och U 459. Peringskiölds *Monumenta*: »Skråmsta i Wasunda sochn. Den Norra på holmen vid Siön» (B 329: »Skråmsta», L 18: »vid sjön, den norra»). Celsius: »Vassunda Sochn. Skråmsta häll. Ansenl. sten och väl huggen. Står rätt vijd en omlagd ättehaga. Står och innuthi ättehaga. Den är till höjd admirable. Öfver 5 alnar hög, och smal.» — Dybeck: »Står norr om och nära den föregående [= U 459].»

I närheten av runstenen finnas flera låga gravhögar och fyrkantiga stensättningar. I äldre tid ha de varit mera tydligt framträdande. I Peringskiölds *Monumenta* meddelas, att »Öster wid denna Steen är en fyrkantig Graf, 6 alnar lång och bred, wäl steensatt, och gräfwen mitt uthi, hafwandes på hwar sidan här iämppte, tre andre sådana nidan före; Men i denna nästa ligger Olif som steenen är rest före, mycket lustig på siöbacken, och är wärd at noteras».

Väldigt stenblock av gråblå färg, något skiffrig i ytan. Höjd 3,38 m., bredd vid foten 0,90 m. Ristningen är tämligen djupt huggen och väl bevarad.

Inskrift;

× inkifastr × lit × raisa × stain × eftir × olif × fapür sin × auk aybr × eftir × bonta × sin
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Ingifastr let raisa stein æftir Olæif, faður sinn, ok Öyðr æftir bonta sinn.

»Ingefast lät resa stenen efter Olev, sin fader, och Öd efter sin man.»

Till läsningen: 23 e är tydligt stunget, med en djup prick. 30 i är icke stunget. Efter 36 r finnes intet sk. I runan 44 y finnes en tydlig fördjupning, som sannolikt är huggen. 47 e har tydlig prick. 57 s är delvis skadat.

Bureus har i Fa 6 en fullkomligt riktig läsning av inskriften, sålunda även 23, 47 e, 44 y, 28—31 olif. På träsnittet (i *Monumenta Sveo-Gothica*) förekomma följande fel: 23 i, 45 stunget p (sålunda p), 51 m. — Hadorph och Leitz: 44 u. — Celsius: 4 n, 44 u. — Dybeck: 44 u. — Brate: 44 y. — v. Friesen: 44 y.

Tolkningen av inskriften erbjuder inga problem. Om namnet *Ingifastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. 28—31 olif (ack.) återger mansnamnet *Olæifr*, en i inskrifterna vanlig sidoform till *Olaf* (se t. ex. U 481). Ett kvinnonamn svarande mot 43—46 aybr är f. ö. icke känt från svenska runinskrifter. ay återger utan tvivel här som annars den genom i-omljud ur au uppkomna diftongen, sålunda oy (isl. ey). Runsv. Öyðr är en sidoform till det från isländska källor välkända kvinnonamnet *Auðr*. Nom.-ändelsen -r visar, att det liksom isl. *Auðr* har böjts som iö-stam (eller i-stam). Förutsättningar för i-omljud ha sålunda funnits. Att namnet har fått omljud i svenskan men icke i isländskan skall måhända förklaras på samma sätt som den kända motsatsen mellan fsv. *skyrþ*, *dræt*, *værn* m. fl. och isl. *skurðr*, *drátt*, *vörn* (E. Wessén, *I-omljud och vokalsynkope*, i: *Språkvetenskapliga Sällskapets i Uppsala förhandlingar* 1916—18, och B. Hesselman, *Omljud och brytning i de nordiska språken*, 1945). Om isl. *Auðr* se Ad. Noreen, *Altisländische Grammatik* (4. Aufl., 1923) § 384 a. 1.

U 460 är en av de ståtligaste runstenarna i Uppland. Själva stenen har en imponerande resning: den är nära 3½ m. hög och nästan jämbred i hela sin höjd med en bredd av inemot 1 m. För den firsidiga, släta ytan har ristaren komponerat ett mönster, som i elegans och säker stilkänsla söker sin like. Huvudmotivet utgöres av den långa, inskriftsfyllda ormslingan, som, lagd i en åttformig figur, fyller övre och större delen av ristningsytan. Den nedre delen upptages av en mindre ormslinga utan runor. De båda djurkropparna bilda fyra runda

öglor, som i storlek avtaga uppifrån nedåt. Från vardera ormkroppen utgå smalare band, som i lätta, luftiga knutar binda samman öglorna och i ändarna äro upprullade i spiraler. Omkring den övre ormkroppen ringla sig dessutom i öglor och knutar fyra mindre ormar med spetsiga nosar och runda ögon, ett veritabelt ormyngel kring den stora ormdraken eller »lindormen», som 1600-talets fornforskare brukade kalla runstenarnas djurfigurer. Varje slinga går omväxlande över och under de mötande slingorna, på ett sätt som är noggrant uträknat och genomfört utan något fel, fastän slingornas korsningar uppgå till flera dussin. Det hela bildar ett lekfullt linjespel av sirligt slingrande band. Några raka linjer förekomma icke. Det är kanske anledningen till att ristaren alldeles har avstått från korset såsom ornamentalt motiv — här liksom på Näsby-stenen (U 455). På Ala-stenen (U 463) finnes visserligen ett kors, men det är placerat under själva ristningen längst ned på stenen.

Därtill kommer ett tekniskt utförande av stor skicklighet. Alla linjer äro jämna och mjukt rundade.

Inskriften börjar längst ned i den stora ormen och följer slingan upp mot ormbuvudet. Den fortsätter sedan i stjärten nedåt, varigenom hela ormkroppen blir fylld av runor. Runorna äro jämnt fördelade och säkert formade. Ristaren har till fullo insett och utnyttjat deras ornamentala uppgift.

Att ristaren är samme man, som har utfört Näsby-stenen (U 455) och Ala-stenen (U 463), kan utan vidare anses fullt säkert. Såväl ornamentik som inskrift ger detta tydligt till känna. Alla dessa tre ristningar stå i konstnärligt avseende mycket högt. Ingen av dem är signerad. Det förefaller dock föga sannolikt, att en så skicklig runmästare icke skulle ha lämnat efter sig flera verk.

Brate sammanställer Skråmsta-stenen och Ala-stenen med en runsten vid Danmarks kyrkby (L 206, B 408, D 1:182), som är signerad av tvenne f. ö. okända ristare, Tälve och Orökja. Näsby-stenen nämner han icke. Det finns onekligen en viss yttre likhet, men ju mer man ingående studerar detaljerna, desto mer påfallande äro olikheterna. Möjligen kan Tälve ha sett Ala-stenen och försökt efterlikna den. Samme ristare är det med säkerhet icke.

v. Friesen har (1925) om Skråmsta-stenen uttalat, att »den skicklige konstnären står mästaren Fot nära. Han torde sålunda tillhöra de första årtiondena efter 1050 och har ytterligare huggit ett par höga präktiga stenar i Vassunda och Odensala.» v. Friesen avser utan tvivel Ala-stenen (U 463) och Näsby-stenen (U 455). I sin senaste framställning om de svenska runinskrifterna (1933) uttalar han sig med större bestämdhet. Han betecknar Näsby-stenen som »en osignerad men karakteristisk Fotsten».

Bland de kända uppländska runristarna är det i själva verket endast en, med vilken ristaren av U 455, 460 och 463 erbjuder så stora likheter, att man kan ifrågasätta en attribution. Det är Fot. Det gäller först i fråga om allt som rör själva inskriften: runornas form och användning, skiljetecken, formulering. Här råder en fullkomlig överensstämmelse. Vad ornamentiken angår, kan man mycket väl tilltro den skicklige mästaren till Stav-stenen (U 177) att också ha utfört de tre stora mästerverken kring Garnsviken. Det rör sig i alla dessa fall om runmonu-

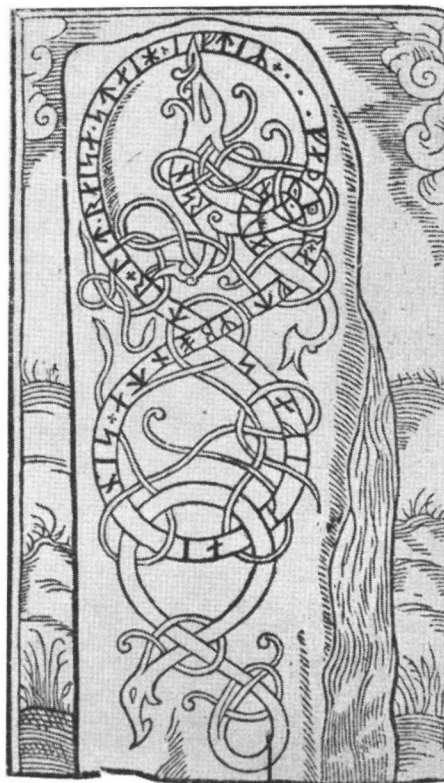

Fig. 171. U 460. Skråmsta, Haga sn.
Efter träsnitt av Bureus.

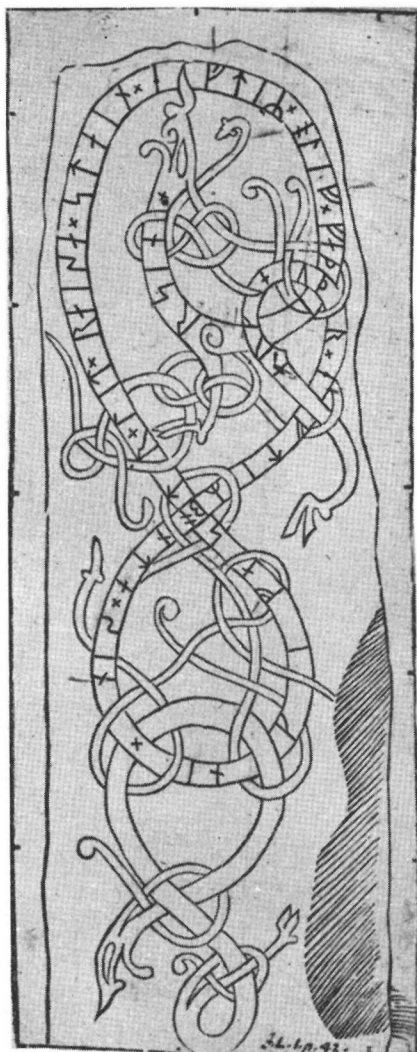

Fig. 172. U 460. Skrämssta, Haga sn.
Efter B 329.

ment av ovanliga mått, bland de väldigaste inom hela det uppländska runstensförrådet. Skrämssta-stenen når en höjd av inemot 3½ m., och Stav-stenen har i sitt ursprungliga skick säkerligen icke kommit långt efter; den är tyvärr svårt skadad. Näsby-stenen närmar sig 3 m. i höjd, och detsamma torde ha varit fallet med Ala-stenen, medan den ännu var hel. Det förefaller, som om Fot skulle ha behövt det stora formatet för att lockas till verkligt konstnärliga uppgifter. Inför mindre ristningsytor blir han lätt enformig och upprepar sig själv. Hur ofta möter icke det mönster, som Fot har använt på Fresta-stenarna (U 255, 267, 269) och något varierat på runstenen i Danmarks kyrka (L 204, B 410)?

Materialet har betytt ofantligt mycket för Fot. Han utväljer de yppersta granithällar och nöjer sig icke gärna med stenar av sämre beskaffenhet. Ytan är i regeln omsorgsfullt preparerad, jämn och småknottrig, så att ristningen utomordentligt väl framträder. Därför äro också Fots ristningar i allmänhet synnerligen väl bevarade, i jämförelse med de flesta andra uppländska runstenar; jag bortser naturligtvis från de fall, då stenar ha skadats genom yttre åverkan, såsom t. ex. U 177 Stav.

Det kan förefalla förvånande, att av de tre stora ristningarna, som det här är fråga om, ingen är signerad. De måste dock även på sin tid ha väckt stor uppmärksamhet och inbragt sin upphovsman mycket erkännande. Förmodligen visste var man, vem mästaren var, lika väl som vilka de personer voro, som bekostat de ståtliga monumenten. Man har litat på den muntliga traditionens styrka och varaktighet. Eftervärlden har nu ingen annan möjlighet än att genom stiljämförelser skaffa sig en uppfattning om vilka verk som äro att tillskriva den man, som man väl med skäl kan beteckna som Sveriges förste till namnet kände konstnär av betydenhet.

I detta sammanhang må framhållas, att Fot är den av de uppländska runmästarna, som har mest sinne för runornas rent dekorativa form. Man känner igen honom bl. a. på de välformade, starkt stiliserade runorna. Mycket sällan möter hos honom varianter, såsom av **s**-runan $\mathfrak{N}$ jämte det normala $\mathfrak{h}$; den förra formen t. ex. i **raisa** och 57—59 **sin** på Skrämssta-stenen. Bistavarnas längd är väl avvägd i förhållande till huvudstavarna. **r**- och **u**-runorna äro tydligt skilda. Bistaven i **p** är mjukt rundad och når aldrig fram till huvudstavens ändpunkter.

Vad som i viss mån kunde tänkas tala emot en attribution av Skrämssta-gruppens runmonument till Fot är att han inom samma trakt har utfört en så pass enkel sak som runsten U 464, det utan jämförelse mest anspråkslösa av de verk, som äro signerade av Fot. Detta är onekligen i viss mån förbryllande. Men avgörande behöver det ingalunda vara. De ristningar, som äro signerade av Fot (U 167, 177, 267—268, 464, L 204, L 1550, till vilka väl även med säkerhet kan läggas U 257), uppvisa en så stor variation, som man knappast möter hos någon annan av de uppländska runmästaren. Att U 464 står något för sig själv, måste ha en särskild förklaring. Snarast utgör den ett ungdomsverk av ristaren, innan han ännu funnit sin form och nått sin skicklighet. Att han skulle ha utfört den ungefär samtidigt med Näsby, Skrämssta- och Ala-stenarna, förefaller knappast troligt.